

**KASBGA DOIR PAREMIALARNING LINGVOKULTUROLOGIK
XUSUSIYATLARI**

Umarova Sayyora Alisherovna

Kasbga doir paremialarning lingvokulturologik xususiyatlariga to'xtalib o'tishdan oldin paremiallar o'zi nima? degan savol tug'ilishi tabiiy.

Paremiyalar – xalq donoligini o'zida mujassam etgan qisqa va mazmunli iboralardir. Ular maqollar, matallar, hikmatli so'zlar va qanotli iboralar shaklida bo'lib, muayyan madaniyat, an'ana va kasbiy tajribani aks ettiradi. Kasbga doir paremiyalar esa kishilarning mehnat faoliyati, kasbiy tajriba va axloqiy qadriyatlariga bog'liq bo'lib, turli xalqlarning ishga, hunarga, ustoz-shogird munosabatlariga bo'lgan qarashlarini ifodalaydi.

Shu o'rinda lingvokulturologik xususiyatlariga ham qisqacha to'xtalib o'tsak:

Bugungi kunda tilshunoslikning yangi sohalariga jiddiy e'tibor berilmoqda. Lingvokulturologiya mana shu yangi sohalardan, yo'nalishlardan biri sanaladi. Tilning bu yo'nalishi bevosita madaniyat, shu til vakilining dunyoqarashi, lisoniy va ong osti bilimi bilan bog'liqdir. Ushbu soha dastlab Yevropada paydo bo'lib, tadqiq qilina boshladi. XX asrning 90 – yillarida tilshunoslik bilan ma'daniyatshunoslik orasida yangi fan sohasi, lingvokulturologiya (lingvomadaniyatshunoslik) paydo bo'ldi. U tilshunoslikning mustaqil yo'nalishi sifatida tan olindi. Lingvokulturologiyaning shakllanishi haqida deyarli barcha tadqiqotchilar ushbu nazaryaning ildizi V. fon Gumboldtga borib taqalishini ta'kidlaydilar. Lingvokulturologiya sohasida jiddiy tadqiqotlar yaratgan V.A. Maslova ushbu sohaning rivojini 3 bosqichga ajratadi:

1) fan shakllanishiga turtki bo'lgan dastlabki tadqiqotlarning yaratilishi (V. Fon Gumboldt, E. Benvenist, L. Vaysgerber, A.A. Potebnya, E. Sepir) kabi tilshunoslarning ishlari);

2) lingvokulturologiyaning alohida soha sifatida ajratilishi;

3) lingvokulturologiyaning rivojlanish bosqichi;

XXI asr boshiga kelib lingvokulturologiya dunyo tilshunosligidagi yetakchi yo'nalishlardan biriga aylanib ulgurdi. Lingvokulturologiya tilni madaniy fenomeni sifatida o'rganuvchi fan bo'lib, o'zaro aloqadorlikda bo'lgan til va madaniyat uning predmetini tashkil etadi.

Xullas, Lingvokulturologiya bu - til va madaniyatning o'zaro aloqasini hamda munosabatlarini o'rganadi. Shuningdek kasbga doir paremiyalar ham til vositasida xalqning dunyoqarashi, mehnatga munosabati va qadriyatlarini ifodalaydi. Ushbu paremialarning lingvokulturologik xususiyatlarini quyidagi jihatlar asosida tahlil qilish mumkin:

Birinchisi Milliy xususiyatlar hisoblanadi. Bu har bir xalqning kasb-hunar va mehnatga oid qarashlari uning tarixiy sharoiti va urf-odatlarini bilan bog'liq. Masalan:

MODERN PROBLEMS IN EDUCATION AND THEIR SCIENTIFIC SOLUTIONS

O'zbek maqoli "Hunaring bo'lsa, eldan to'n so'rama" – odam o'z kasbini egallasa, hech kimga qaram bo'lmaydi degan ma'noni berayotganini ko'rishimiz mumkin. Shu o'rinda ruslar tomonidan e'tirof etilgan bir maqolni takidlab o'tsak: "Дело мастера боится" (Ish ustadan qo'rqadi) – haqiqiy mutaxassis uchun hech qanday ish qiyin emas. Bundan tashqari Inglizlarda ham bir maqol bor: "A bad workman blames his tools" – yomon ishchi har doim o'z asbob-uskunasini ayblaydi degan ma'noni beradi.

Bu misollar shuni ko'rsatadiki, turli xalqlarda mehnat va kasbga bo'lgan munosabatlar bir-biriga o'xshash bo'lsa-da, milliy tafakkur bilan shakllangan o'ziga xos xususiyatlar mavjud.

Ikkinchisi Tarixiy va madaniy kontekst: Kasb-hunarga oid maqollar xalqning ijtimoiy hayoti va tarixiy rivojlanishi bilan chambarchas bog'liq. Masalan, o'zbek xalqida dehqonchilik asosiy hayot tarzi bo'lgani uchun:

"Dehqon ekanini yer unutmaydi"

"Yerga berganing yerda qolmaydi"

kabi maqollar shakllanganligini va ommalashganligini ko'rishimiz mumkin.

Uchinchisi etik-me'yoriy xususiyatlar hisoblanadi, bu ko'plab kasbga doir maqollar va matallar mehnatsevarlik, halollik, sadoqat va ma'suliyat hissini tarbiyalashga xizmat qiladi. Misol uchun: "Usta ishdan sira to'ymas" – haqiqiy usta o'z kasbini sevadi va undan charchamaydi. "Halol mehnat – eng buyuk boylik" – harom yo'l bilan topilgan boylik barakali bo'lmaydi. Bunday maqollar kishilarni o'z kasbiga sodiq bo'lishga undaydi va mehnatni qadrlashga o'rgatadi.

To'rtinchisi simvolik obrazlardir, bu paremiyalarning lingvokulturologik jihatlaridan biri ularda ishlatiladigan metaforalar va timsollardir. Masalan: "O'qituvchi sham kabi – o'zi yonib, boshqalarga nur beradi" – bu metafora o'qituvchilik kasbining fidoyiligini ifodalaydi. "Hunardan o'zga do'st yo'q" – hunar insonni har qanday sharoitda qo'llab-quvvatlovchi do'st sifatida tasvirlanadi.

Shu sababli ham bunday timsollar turli xalqlarda o'ziga xos ifodalanadi, lekin ularning ma'nosi deyarli o'xshash bo'lib, umumiy qadriyatlarni aks ettiradi.

Shuningdek kasbga oid paremiyalarning lingvistik va madaniy tahlilini ko'rib chiqsak, paremiyalar xalqning hayotiy tajribasini aks ettirgani uchun ularning lingvokulturologik tahlilida quyidagi omillar muhim rol o'ynaydi: Paremiyalarda xalqning o'ziga xos dunyoqarashi va tafakkuri aks etadi. Masalan, o'zbek tilidagi "O'qituvchi sham kabi – o'zi yonib, boshqalarga nur beradi" maqolida sham obrazi o'qituvchining fidoyiligini ifodalash uchun ishlatiladi.

Shu o'rinda tarixiy va ijtimoiy omillarga to'xtalib o'tsak, misol uchun kasblarga oid maqollar xalqning turmush tarziga bog'liq bo'lganligi sababli, turli tarixiy sharoitlar ta'sirida shakllangan. Bu esa turli xalqlarning yashash tarzi va kasb-hunarlarini ularning tilida qanday aks etishini ko'rsatadi.

Xulosa: Xullas, paremiyalar – xalq donoligini, turmush tajribasini, qadriyatlarini aks ettiruvchi qisqa va mazmunli iboralar bo'lib, ularning lingvokulturologik jihatlarini

MODERN PROBLEMS IN EDUCATION AND THEIR SCIENTIFIC SOLUTIONS

o'rganish muhim ahamiyat kasb etadi. Kasbga oid paremiyalar esa insonning mehnat faoliyati, hunarmandchilik, kasb-hunar va ishchanlik madaniyatiga oid tushunchalarni ifodalaydi.

Ularling lingvokulturologik xususiyatlari quyidagilarda namoyon bo'ladi:

1. Madaniy meros va milliy tafakkur aks etishi – Har bir xalq o'zining tarixiy tajribasiga asoslangan holda kasb-hunarga oid maqollar va matallar yaratgan. Masalan, o'zbek tilida "Mehnat qilsang, rohat topasan" degan maqol mehnatsevarlikni targ'ib etsa, ingliz tilidagi "No pain, no gain" iborasi ham shunga yaqin ma'noni ifodalaydi.

2. Qadriyatlar va axloqiy mezonlar – Kasbga doir paremiyalar mehnatga halol munosabat, sadoqat, ustoz-shogird an'analari kabi tushunchalarni mustahkamlashga xizmat qiladi.

3. Ta'limiy va tarbiyaviy ahamiyat – Ular yosh avlodni kasb tanlashga, hunar egallashga va mehnatga hurmat bilan qarashga undaydi.

4. Davr va jamiyat ta'siri – Paremiyalarning ba'zilar vaqt o'tishi bilan eskirishi, ba'zilar esa yangi ma'no kasb etishi mumkin.

Xulosa qilib aytganda, kasbga oid paremiyalar millatning mentalitetini, dunyoqarashini va madaniy qadriyatlarini aks ettiruvchi muhim til birliklari hisoblanadi. Ularni lingvokulturologik jihatdan tadqiq etish xalq donoligini va tarixiy-madaniy tajribasini chuqurroq anglash imkonini beradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Abduazizov A. (2007). Tilshunoslikka kirish. Toshkent: O'zbekiston Milliy universiteti nashriyoti.
2. G'ulomov M. (2010). O'zbek xalq maqollari va ularning lingvokulturologik xususiyatlari. Toshkent
3. Karimov I. (1995). Yuksak ma'naviyat – yengilmas kuch. Toshkent: Ma'naviyat.
4. Nazarov A. (2008). O'zbek tili va madaniyati. Toshkent: O'zMU.
5. Rasulov M. (2015). Til va madaniyat munosabatlari. Samarqand: SamDU.
6. Sodiqova D. (2019). O'zbek maqollari va ularning milliy mentalitetdagi o'rne. Toshkent: Fan va texnologiya.
7. Muminov N. (2012). Paremiyalarning lingvistik va psixolingvistik xususiyatlari. Toshkent.
8. Proxodov A. V. (1989). Пословицы и культура народов мира. Москва: Наука.
9. Alefirenko N. F. (2010). Лингвокультурология: Теоретические и прикладные аспекты. Москва: Изд. центр «Академия».
10. Paremiologik tadqiqotlar – O'zbek va jahon xalqlari maqollariga oid internet maqolalar va dissertatsiyalar.
11. Трубецкий Н.С. Поведения и мышления к языку. – М.,1960.

MODERN PROBLEMS IN EDUCATION AND THEIR SCIENTIFIC
SOLUTIONS

12. Маслова В.В. Лингвокультурология в системе гуманитарного знания / Критика и семиотика. – М.,1987.

13. V.Gumboldtning til va shaxs haqidagi fikrlari to‘g‘risida qarang: Nurmonov A. Ovrupoda umumiy va qiyosiy tilshunoslikning maydonga kelishi. Nurmonov A.Tanlangan asarlar.2- jildlik.– Toshkent: Akademnashr, 2012.

14. Маслова В.В. Лингвокультурология в системе гуманитарного знания / Критика и семиотика. – М.,1987.

